

О.М. МОСКАЛЕНКО

Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО НА ПОЛТАВЩИНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ

Ключові слова: педагогічне краєзнавство, педагогічні цінності,
компоненти, функції та принципи педагогічного краєзнавства.

*Хоч і летять у вирій лелечата,
Та жоден з них свій дім не забував!
З часів Русі і до часів новітніх
Полтава-мати вчить своїх дітей,
Що засівати лан добром потрібно –
Він неодмінно щастям проросте..*

(Марія Бойко)

Реалії педагогічної дійсності створюють передумови для вдосконалення підготовки майбутніх учителів, оволодіння сучасними педагогічними технологіями — системою знань, умінь і навичок, необхідних для успішної організації навчального процесу в сучасному навчальному закладі. За таких умов значний інтерес становить педагогічне краєзнавство як поліфункціональний транслятор використання місцевого педагогічного матеріалу, передового педагогічного досвіду вчительських та адміністративно-керівних кадрів у конкретному регіоні, розв'язання актуальних завдань навчання і виховання молодого покоління [1].

Метою даного дослідження є звернення уваги суспільства та педагогів на великий потенціал педагогічного краєзнавства, а особливо на педагогічне краєзнавство в контексті полтавського краю.

Проте саме поняття «педагогічне краєзнавство» на сьогоднішній день є суперечливим і остаточно не сформованим. Уперше, наскільки відомо, про педагогічне краєзнавство починають говорити 1966 р. російський дослідник П.В. Іванов. Він зазначав, що питання педагогічного краєзнавства повинні ввійти до програми вивчення курсу педагогіки. Пізніше до розгляду цього питання вдалися дослідники А. Бальдинов та К. Абдрахманов. Вони окреслювали педагогічне краєзнавство як поглиблене дослідження питань історії освіти свого краю, вивчення життя і діяльності передових шкіл та вчителів. А.М. Ламашев та Б.І. Наумов проблему педагогічного краєзнавства розглядали як одну з краєзнавчих дисциплін, і як галузь педагогіки, що вивчає місцеві особливості освіти, систему народної освіти, педагогічну творчість, творчу діяльність особистостей, практична діяльність яких стосується певного регіону чи національності в історичному і сучасному зрізі.

В Україні педагогічне краєзнавство і його великий потенціал досліджувати вчені починаючи з кінця 90-х років ХХ століття, коли суспільство почало усвідомлювати значення та вплив національних традицій на виховання сучасної молоді. Термін «педагогічне краєзнавство» зустрічається в працях таких дослідників, як: А.Х. Аптікієва, С.В. Кривова, В.В. Матіяш, Т.М. Міщенко, Л.В. Смирнова, О.В. Сухомлинська, О.В. Терьохіна, в яких простежується тенденція до розширення вивчення сутності цього поняття як важливої частини навчально-виховного процесу. З'являються спроби

охарактеризувати його детальніше і довести необхідність та доцільність використання у системі підготовки вчителів.

Отже на сьогоднішній час щодо поняття педагогічне краєзнавство існує широке розмаїття та невизначеність у трактуванні, це в свою чергу пов'язано з багатогранністю функцій педагогічного краєзнавства, слабкою розробкою його теоретичних основ. Але насамперед треба розглядати його як багатовимірний феномен історико-педагогічного знання певного краю, який може бути адекватно інтерпретований лише з кількох позицій, а не з одного якогось погляду [3]. Тільки з таких позицій можна виробити цілісне визначення поняття «педагогічного краєзнавства».

Основним завданням даної статті є уточнення та виокремлення джерел майбутніх досліджень, що будуть використані для розробки питання педагогічного краєзнавства в конкретних регіонах; дослідити структуру поняття «педагогічне краєзнавство»; окреслити функції, принципи і сутність даного поняття; охарактеризувати поняття педагогічного краєзнавства Полтавщини.

Сутність поняття «педагогічне краєзнавство» є науковою проблемою. Як досліджено в роботах [3], «Формування педагогічного краєзнавства відбувається в певному соціокультурному контексті, і, звичайно, якщо розглядати його з позиції філософських категорій «загальне» і «особливе», то зрозуміло, що воно являє собою сукупність педагогічних цінностей, характерних для території, що зветься краєм (батьківщина, регіон тощо)».

Педагогічні цінності народу (матеріальні та духовні), на нашу думку, і являють собою основними джерелами наукових досліджень в галузі педагогічного краєзнавства певного регіону. Ними можуть виступати: народні виховні традиції; фольклор, що містить елементи виховання та передачі досвіду (пісні, прикмети, приказки тощо); особливості розвитку освіти і науки даної місцевості; діяльність шкіл, адміністрації, педагогів, передовий педагогічний досвід, а також ідеї та концепції відомих педагогів краю; принципи, засоби виховання та інше.

Аналізуючи визначені нами педагогічні цінності, приходимо до висновку, що завданням педагогічного краєзнавства постає їх вивчення, збереження та застосування у підготовці нових педагогічних кадрів, що відповідатимуть сучасним потребам України.

В той же час, педагогічні цінності в кожному регіоні країни так чи інакше будуть різнитися, впливаючи на розвиток педагогічного краєзнавства регіону. Тим самим ми обґрунтовуємо предмет, а саме – педагогічні цінності.

Об'єкт може бути навіть і не пов'язаним з предметом, проте він повинен входити в сферу педагогіки і бути властивим тільки питанню педагогічного краєзнавства. Це поняття є ширшим за предмет дослідження, тому ми визначаємо його як процес формування нових методологічних, теоретичних й методичних положень педагогіки в історичному і сучасному вимірі.

Отже, педагогічне краєзнавство – це галузь історико-педагогічного знання про особливості розвитку освіти, наук, культурних традицій краю, педагогічної думки, закономірності навчання та виховання молодого покоління на базі використання місцевого педагогічного матеріалу, передового педагогічного досвіду вчительських та адміністративно-керівних кадрів.

З визначення слідує, що це поняття має свою особливу структуру [2]:

– *Історико-педагогічне краєзнавство*, завданням якого є дослідження історії краю, розвитку системи народної освіти і педагогічної думки в межах окремих сус-

пільних груп, а також вивчення в історичному розрізі особливостей народної освіти певної місцевості (село, район, область).

– *Школотознавче краєзнавство* здійснюється з метою управління плануванням за рахунок збору статистичних даних. Така інформація цінна як для практичних цілей, так і для підтвердження чи формування гіпотез теорії педагогічного краєзнавства.

– *Дидактичне краєзнавство* передбачає собою: використання на заняттях в ролі наочного матеріалу знання про особливості рідного краю (географічні, екологічні, культурні та інші); вивчення місцевих особливостей навчання та освіти, збір матеріалів; дослідження специфічності змісту освіти.

– *Вплив місцевих факторів* на формування: особистості людини, суспільної свідомості громади, менталітету етнічної групи людей.

– *Народно-педагогічний напрям краєзнавства* – дослідження складових народної педагогіки, що певним чином глобалізують і узагальнюють попередню складову.

– *Педагогічний досвід вчителів (професійний компонент)* є одним з основних компонентів і являє собою досвід роботи вчителів.

– *Адміністративно-керівний* компонент передбачає вивчення досвіду адміністративно-керівного апарату шкіл окремого регіону.

Виділяються також функції педагогічного краєзнавства: соціально-культурна; теоретико-методологічна; дидактична; аксіологічна (ціннісна); праксеологічна (дослідницька); прогностична (антиципації). Слід також зазначити, що всі вони взаємопов'язані, взаємозумовлені та взаємозалежні [2].

Як і кожна наукова галузь наукових знань, педагогічне краєзнавство повинне мати свої загальнонаукові принципи, що складатимуться з загально-педагогічних та матимуть свої специфічні:

- принцип науковості;
- принцип системності і послідовності;
- принцип доступності;
- комплексність;
- принцип урахування індивідуальних особливостей, попереднього досвіду студентів;
- принцип регіональності;
- принцип дослідництва і творчості.

Перші три принципи визначають поняття «педагогічного краєзнавства» як науку в цілому, забезпечуючи зв'язок з науковістю. Наступні два окреслюють поле дослідницької діяльності. Принцип регіональності носить специфічний характер, він притаманний саме педагогічному краєзнавству. Останній же принцип говорить про великі можливості творчої роботи та використання матеріалів в різних сферах наукової діяльності.

Зовсім в іншій іпостасі постає перед нами педагогічне краєзнавство, розглядаючи матеріали окремих регіонів, де віками та, так би мовити, природою сформовано і обумовлено свої оригінальні традиції передачі досвіду, які неодмінно потрібно вивчати та використовувати у навчанні та вихованні сучасного молодого покоління.

Полтавський край не даремно називають культурною столицею України. Полтавська земля родюча та багата, вона добротна як для рослинного і тваринного світу, так і для людей та людського суспільства. Полтавський край є житницею України, саме тому тут жили з давніх-давен розумні і працьовиті люди, які знали багато і використовували ці знання в господарстві. Проте кожен господар рано чи пізно задумався: кому передати своє багатство, своє господарство. Виходячи з такої думки, ми

прийдемо до висновку, що люди намагалися передати всі набуті знання своїм спадкоємцям, щоби ті гідно продовжили їх справу. Саме з тих часів і пішли на полтавській землі традиції виховання, передачі знань, умінь і навичок молодому поколінню.

Отже, в цьому родючому ґрунті розвивалася не тільки природа, а й традиції педагогіки та народної освіти. Апогеєм розвитку стає відкриття 1914 року в Полтаві учительського інституту, де й зосередились педагогічні здобутки народу та духовне багатство народного педагога.

Полтавський край давно відомий світовій спільноті як в історичному контексті, так і персоналіями в педагогіці. Світовий освітній простір давно вже визнав і користується здобутками видатних педагогів, які жили та творили на Полтавщині – М.В. Гоголь, Г.Г. Ващенко, В.Г. Короленко, А.С. Макаренко, М.В. Остроградський, Ф.І. Симашко, В.О. Сухомлинський та інші. Світ вивчає і захоплюється працями цих людей, настав час і нам розглядати педагогічну спадщину цих особистостей, їх педагогічні погляди та здобутки в контексті педагогічного краєзнавства Полтавського краю.

Отже, розглянувши теоретико-методологічні аспекти, ми прийшли до висновку, що педагогічне краєзнавство Полтавщини – це феномен галузі історико-педагогічних знань, особливостей розвитку освіти, наук, традицій Полтавського краю, педагогічної думки, закономірностей у навчанні та вихованні молодого покоління з використанням педагогічного матеріалу, передового педагогічного досвіду вчительських та адміністративно-керівних кадрів Полтавщини.

У Полтаві на сьогодні діє клуб педагогічного краєзнавства, де вивчаються матеріали діяльності видатних діячів Полтавського краю та робляться спроби донести до громадськості їх здобутки. Також важко не відмітити в діяльності цього клубу постановки за сценаріями Людмили Крамушенко, які представлені в збірнику наукових праць «Витоки педагогічної майстерності» за 2002-2004 роки.

Перспективи дослідження питання педагогічного краєзнавства полягають у вдосконаленні теоретичних основ понять «педагогічного краєзнавства» та «педагогічного краєзнавства Полтавщини», дослідженні педагогічних цінностей Полтавського краю, а також розробці відповідного курсу з використанням передового досвіду нашого краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Матіяш В.В.* Педагогічне краєзнавство в підготовці майбутніх учителів початкових класів до гуманітаризації навчання: Автореферат дис. канд. пд. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. — О., 1999. — 19с.
2. *Матіяш В.В.* Педагогічне краєзнавство: сутність, принципи, джерела // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2003 — №5. — С. 111-120.
3. *Побірченко Н.С.* Педагогічне краєзнавство: теоретико-методологічний аспект // Педагогічна і психологічна наука в Україні / Збірка наукових праць у 5-ти томах. Т.1. — 2003. — С. 79-87
4. *Семеновська Л.А.* Підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності засобами педагогічного краєзнавства // Дидаскал. — 2006. — № 4. — С. 49-52.

А.Н. Москаленко

Полтавский государственный педагогический университет имени В.Г. Короленко,
г. Полтава

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ КРАЕВЕДЕНИЕ НА ПОЛТАВСКОЙ ЗЕМЛЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОНЯТИЯ

В статье проанализированы суть, структура, принципы, источники исследований понятия «педагогического краеведения». Охарактеризованные особенности развития педагогического краеведения Полтавского края.

Ключове слова: педагогическое краеведение, педагогические ценности, компоненты, функции и принципы педагогического краеведения.

O.M.Moskalenko

PEDAGOGICAL POLTAVA REGIONAL ETHNOGRAPHY: THEORETICAL
PRINCIPLES OF CONCEPT

The main point, structure, principles and sources of researches the concept «The pedagogical regional ethnography» was analysed in the article. There are was describe the peculiarities development of pedagogical regional ethnography in Poltava.

Key words: pedagogical regional ethnography, values of pedagogy, components and functions and principles of the pedagogical regional ethnography.

Одержано 11. 03. 2009 р.

Рекомендовано до друку 19. 05. 2009 р.